

LAURA SIPPOLA

Maailma valkenee laulu kerrallaan. Silmäys seitsemän vuoden takaiseen lektioon

Valmistuin musiikin tohtoriksi syksyllä 2017 laulaja-lauluntekijänä ja pianistina. Taiteellinen tohtorintutkintoni käsitteli laulaja-lauluntekijyyttä ja lauluntekijämusiikkia. Lähestyin aihetta niin musiikintekijän, taiteilijan kuin tutkijan perspektiivistä. Kirjallisen työni ja samalla koko tohtorintutkinnon otsikko oli *Tehdä maailmasta laulu: laulaja-lauluntekijän taiteilijakuva tradition ja tekijän näkökulmasta*. Työni tarkastettiin 9. syyskuuta 2017.⁶⁴

Tarkastustilaisuus kokonaisuutenaan oli riitti, jota kokeneena esiintyjänä jännitin enemmän kuin mitään aikaisemmin. Sisällytin lektioon sekä musiikkia että puhetta. Sen aikana tajusin, että olin esittämässä julkisesti asiaa, jonka takana seisoin vahvoihin jaloihin täynnä ylpeyttä ja vankkumatonta ammattitaitoa. Tajusin joka solullani eläväni elämäni yhtä ainutlaatuisinta hetkeä. Tajusin myös, etten tulisi taiteilijana saamaan enää milloinkaan yhtä perehtynyttä ja asiaan paneutunutta palautetta. Kukaan ei ruotisi konserttejani tai levytyksiäni samanlaisella pieteteillä. Kriitikot, sen mitä nykypäivänä edes saavat palstatilaa musiikista kirjoittamiseen, eivät tunnista kappaleiden moodeja, rakenteellisia kokeiluja tai laululyriikalla luotua rytmiiikkaa. Vaikka laulaja-lauluntekijänä rakennan dramaturgiaa ja tarinankerrontaa harmonialla ja melodiolla, käsittelevät kritiikit ainakin naispuolisten artistien kohdalla ensisijaisesti kappaleiden sanoituksia.

Juuri nyt olen kirjoittamassa lauluntekijyyttä käsittelevää tietokirjaa, joka julkaistaan ensi vuonna. Vietän kahdekkymmenettä taiteilijajuhlavuottani. Näin seitsemän vuotta myöhemmin, minkälaisin silmin kohtaan silloisen säveltäjän ja sanoittajan?

Lektioni alkaa näin:

Mitään luovaa ei tapahdu ilman läsnäoloa. Siihen kiteytyy kaikki: lauluntekeminen, harjoittelu, esiintyminen, studiotyöskentely ja kommunikaatio. Laulu on tulos jostakin, joka on elänyt riittävän aikaa. Sillä tavoin laulut ovat aina omakohtaisia tai kertovat itsestä, oli kappaleen kertoja kuka hyvänsä ja oli laulun aihe mikä tahansa. Olkoonkin että laulukirjoitusprosessissa on jotakin hyvin yksityistä, on laulujen kirjoittamisessa loppujen lopuksi kyse hyvin perinteisestä tarpeesta luoda ja kertoa tarinoita sekä jakaa niitä muiden kanssa.

⁶⁴ Tämä kirjoitus sisältää osia lectio praecursoriastani, jota ei ole tähän mennessä julkaistu missään.

Läsnäolo on teema, jonka tutkimista olen jatkanut sittemminkin. Kirjoitan siitä myös kirjassani; itse asiassa suon läsnäololle suorastaan yhden tärkeimmän pääteeman niin laulunkirjoituksessa kuin kaikessa musisoinnissa. Rakkauteni lauluihin ja laulujen tekemiseen on säilynyt. Laulun tekijän taito virittää parhaassa tapauksessa pienin kudelmin – äärimmäisen ekonomisesti ja ekologisesti ihmisyyden perimmäisistä asioista ammentaan – syvää ja laajenevaa vapautusta ja nähdyksi tulemistä. Sellaisessa laulu on mestarillinen, tarkka ja tehokas.

Lauluja tehdään; niitä sävelletään ja niitä kirjoitetaan. Viittaan siihen kertomalla lektiössäni näin:

”Taiteellisessa tutkimuksessa taiteilija ei tutki omia teoksiaan vaan omilla teoksillaan”, kirjoitti filosofi Tuomas Nevanlinna Kuvataideakatemiassa kesällä 2008 julkaistun teemanumeron artikkelissa (Nevanlinna 2008). Taiteellinen tohtorintutkimus koostuu viidestä taiteellisesta osiosta ja kirjallisesta työstä. Omalla kohdallani taiteellisen tutkimuksen metodi on ollut laulujen tekeminen, ja tutkimuksen tuloksena ovat syntyneet laulut. Laulut ovat sekä hedelmä taiteellisesta tutkimuksesta että taiteellisen tutkimuksen laboratorio. Samalla laulut ovat olleet väline sille tulokselle, jonka taiteellisessa tutkimuksessani tuon esiin.

Työskentelyni laulaja-lauluntekijyyden ja laulun tekijämusiikin parissa on ollut kirjallista oikeastaan niin taiteellisten osioiden kuin kirjallisen työn kohdalla. Ensiksi mainituissa olen yrittänyt sanoja ja säveliä yhdistelemällä löytää yhä tarkempia keinoja ilmaista haluamiani asioita. Olen joutunut tiivistämään ajatuksiani ytimekkäisiin lauseisiin, joita laulusäkeisiin mahtuu ainoastaan muutama kerrallaan. Olen yrittänyt hyödyntää musiikillisia kommunikatiivisia keinoja ilmaistakseni lauseita myös sävelin. Tavoitteeni on ollut kirkastaa lauluun tuntemukseni tai ajatukseni.

Kirjallisessa työssä taas olen avannut laulun tekemisen problematiikkaa. Olen pohtinut sanan ja sävelen liittoa. Olen kuvannut työskentelyä selittämällä pohdintojani lauseasti ja sanatarkasti. Olen yrittänyt avata, sanallistaa ja selventää myös sanojen takaisia asioita sekä kuvata niin laulun tekemiseen stimuloivia ajatuksia ja elämänvaiheita kuin itse syntyneitä lauluja. Pyrkimykseni on ollut avata sitä, mistä lähtökohdista laulu syntyy ja miten se syntyy. Reflektiivisyys on ollut kohdallani metodi niin kirjoittamiseen kuin laulun tekemiseen. Tavoitteeni on ollut kirjoittaa niin, että sekä musiikkini että kirjallinen työ loisivat yhdessä jotakin ehyempää kuin mihin kumpikin erikseen olisivat kykeneväisiä. Tutkimuksessani on ollut kyse halusta tutkia laulun anatomiaa ja sen laadullisia kriteereitä säveltämällä ja kirjoittamalla. Tämä kaikki on ollut samalla täydellisen laulun metsästämistä. Tutkimukseni on pyrkinyt tekemään näkyväksi myös sen, mistä laulut syntyvät. Laulujen selittäminen on aina vaikeaa, koska yhtä laulua saattaa työstää joskus jopa vuosia niin, että se olisi selittämätön ja ymmärrettävä samaan aikaan. Syntynyt laulu on minulle eletyn elämän tunnusmerkki. Joka kerta kun saan laulun valmiiksi, tiedän onnistuneeni käsittelemään jonkin asian mielessäni.

Kaikki nämä vuodet laulun tekemistäni on riivannut jonkinlainen siivousvimma. Olen tehnyt lauluja ajatellen, että laulu laululta maailmasta tulee valmiimpi, ymmärrettävämpi, käsiteltävämpi ja parempi. Siihen viittaa otsikkoni, maailma valkenee laulu kerrallaan.

LAULUNTEKIJÄMUSIIKIN MENNEISYYS JA NYKYISYYS

Lauluja on tehty aina ja kaikkialla. Suomessakin likipitään jokaisesta pitäjästä löytyy joku, joka ilmaisee itseään tekemällä lauluja ja esittämällä niitä jollekulle. Lauluja on monenlaisia ja moniin eri tarpeisiin, mutta itseäni on kiinnostanut alati niiden mahdollisuus itseilmaisuuksiin. Opettaessani laulun tekemistä Taideyliopistossa ja Kriittisessä Korkeakoulussa huomaan säännöllisesti, kuinka tärkeä sija niillä on ihmisen nähdä ja kuulla tulemisessa. Kun ihminen tekee itse laulunsa ja soittaa ja laulaa sen, on kyseessä taidemuoto, jossa kuulija automaattisesti olettaa laulajan olevan laulunsa päähenkilö, vaikka tämä laulaisi 1800-luvulla eläneestä pianistista. Mikä muu taidemuoto on näin vahvasti henkilöitynyt esittäjäänsä? Juuri siinä piilee laulun tekijämusiikin voima. Se tekee maailmasta parempaa. Nykyinen singer-songwriter-perinne on suhteellisen tuore, vain noin 60 vuotta vanha. Kerroin lektiiossani hieman nykymuotoisen laulun tekijä-genren synnystä:

Olen kartoittanut myös laulun tekijämusiikin ominaispiirteitä ja valottanut genren historiallista taustaa. Laulaja-lauluntekijä on muusikko, joka säveltää, sanoittaa, laulaa ja soittaa. Niiden lisäksi hahmotan viidennen elementin, eräänlaisen henkilökohtaisen osallisuuden, joka läpäisee kaikki neljä osa-alueita. Se on elementti, joka ilmiantaa laulun esittäjän sen tekijäksi. Se luo kuulijalle tunteen siitä, että sekä kulisissa että estradilla toimii yksi ja sama henkilö. Se on tapa säveltää lyriikkaa, sanoittaa musiikkia, fraseerata ja käsitellä omaa säestyssoitinta laulua vasten.

Laulaja-lauluntekijän vahva henkilökohtainen osallisuus muodostuu usean eri seikan summana. ”Songwriter music”, laulun tekijämusiikki, kiinnittyi folkiin, rock-musiikkiin ja pohjoisamerikkalaisiin pop-tyyleihin ja erottautui 1960–1970-lukujen taitteessa omaksi lajikseen ennen kaikkea henkilökohtaisilla, ympäristöä tarkkailevilla tai elämää kommentoivilla lyriikoilla. Perinteisinä säestyssoittiminä toimivat pääosin kitara ja piano. Erityisesti genren keskeisiin vaikuttajiin nousivat Bob Dylan ja myöhemmin Joni Mitchell. Heistä Dylan oli tarinankertoja, joka kehitti laulun lyriikan kanta-aottavuutta ja laajensi radikaalisti kaikilta osin laulun aihepiiriä. 1970-luvulla folkin kanta-aottavuus muuttui sisäänpäinkääntyneemmäksi, ja tässä murroksessa Joni Mitchell oli genren avainhenkilö. Yhteiskunnan epäkohtiin puuttumisen vastakohtaksi levisi yksilöön keskittyvä näkökulma. Henkilökohtaisesta tuli poliittista. Kanta-aottavuus taas voitiin nähdä henkilökohtaisena esiintulona. Omiin kokemuksiin pohjautuvat laulun lyriikat alkoivat kukkia runollista metaforaa ja yksityiskohtaisia henkilökohtaisia avauksia. Suomeen lau-

luntekijämusiikki rantautui pian sen jälkeen, kun Yhdysvalloista palaavat vaihto-opiskelijat toivat mukanaan uusia levyjä ja levittivät folkin ilosanomaa. Kesti kuitenkin tovin ennen kuin Suomessa uskallettiin alkaa julkaista artistien omaa materiaalia.

Lauluntekijämusiikki on kuitenkin edelleen Suomessa hieman hahmotonta ja epämääräistä. Laulaja-lauluntekijä on villi määritelmä; siksi saatetaan kutsua laulajaa, joka osallistuu yhtenä ryhmän jäsenenä esittämänsä laulun sanoitusprosessiin. Musiikinala on ollut viimeiset 25 vuotta isossa myllerryksessä, jossa vähän kaikki – musiikintekijät, levy-yhtiöt, kustantajat, muusikot, artistit – odottavat, juurtuisiko kelluva tilanne johonkin ja jatkuisi jollakin tavalla vakaammassa muodossa. Myllerryksen keskellä vahvat monikansalliset toimijat ja mediajätit ovat pyrkineet saavuttamaan vakautta itselleen ottamalla käsiinsä kaiken, mihin musiikkibisneksessä on ollut mahdollista tarttua. Kahdettakymmenettä taiteilijajuhlavuottani viettävänä artistina en kuitenkaan koe, että omaehtoinen lauluntekijämusiikki olisi milloinkaan ollut Suomessa millään tavalla valtavirtaa. Tätä tietenkin vahvistaa musiikinalan erittäin polarisoitunut vallan sukupuolittuminen. Otin aiheeseen kantaa myös lektiiossani. Seitsemän vuotta myöhemmin tilanne on erilainen, mutta ei yhtään sen helpompi.

Laulaja-lauluntekijä Marja Mattlar kertoo haastattelussa ajatuksistaan laulaja-lauluntekijänä Suomessa näin:

Kaikkien lauluntekijöiden työtä hankaloittaa se, että Suomessa ei oikeastaan ole selkeää singer-songwriter-kulttuuria. Niinpä sopivat esiintymispaikat, tarkoituksenmukaiset tiedottamiskanavat ja myös lauluntekijämusiikin seuraamiseen erikoistunut yleisö puuttuvat. Itsensä kuuloiisiin, omia musiikillisia linjauksiaan tekeviin laulaja-lauluntekijöihin ei suomalaisissa levy-yhtiöissä ole juurikaan uskallettu panostaa. (Sippola 2006.)

Mattlar nostaa esiin myös sukupuolikysymyksen:

Ehkä suurin yksittäinen ongelma on ollut esikuvien ja samaistumiskohteiden puute. Tähän samaistumiseen ei oikein riitä naitekijä siellä, toinen täällä. [...] Olisin itse kaivannut varsinkin urani alussa kokonaista musiikkikulttuurin osa-aluetta, jossa olisi voinut nähdä naismuusikoiden tekevän selkeästi omannäköistään ja omankuuloistaan musiikkiuraa. (Mt.)

Esikuvat ja selkeä musiikillinen malli helpottavat oman paikan löytämistä erilaisissa musiikillisissa yhteyksissä ja tilanteissa. Silloin pystyy myös seisomaan selkeästi ja määrätietoisesti oman musiikkinsa takana. Vahva toiveeni on, että lauluntekijämusiikin sija vahvistuu suomalaisen musiikin kentällä. Tarvitaan tukimuotoja ja verkostoja, jotka ko-

koavat laulaja-lauluntekijöitä yhteen. Toivon myös hartaasti, että Taideyliopiston Sibelius-Akatemiaan saadaan viimein lauluntekijämusiikin opetusta. Tarve sille on valtava, sillä Taideyliopistossa on huikea määrä lahjakkaita ja taitavia omaa musiikkiaan tekeviä ja esittäviä muusikoita. Samalla toivon, että laulaja-lauluntekijöiden paikka Sibelius-Akatemian koulutuksessa vakiintuisi niin, että jatkossa voitaisiin nähdä myös muita valmistuvia lauluntekijätohtoreita.

UUSIA NÄKYMIÄ

Seitsemän vuotta sitten perustelin väitteitäni vankkumattomin näkemyksin. Olin sitä mieltä, että jokaisella hyvällä kappaleella on selkeä ja rajattu aihe, synopsis, jota jokainen lause tukee. Näin lyriikan kirjoittamisen tarkkana yksityiskohtien sarjana, josta iso kuva muodostuu. Tästä olen edelleen samaa mieltä, mutta samalla vahvasti eri mieltä. Kirjoittaessani tämän ymmärrän välittömästi, kuinka juuri elämän ristiriitaisuudet ovat se hedelmällisin multa kirjoittaa lauluja. Kuinka voimme olla äärimmäisen helpottuneita jättäessämme jonkin asian taaksemme, mutta samanaikaisesti koemme valtavaa luopumisen tuskaa. Ihmiselämä on täynnä mustan ja valkoisen sulasoituista rinnakkaiseloja.

Mitä tulee lyriikan kirjoittamiseen, etsin edelleen nälkäisesti sitä kirkasta sanoittamisen taajuutta, jossa sanat ovat selkeitä ja ymmärrettäviä, mutta samanaikaisesti häkellyttävän uusia ja järjestystämme yhtäaikaisesti sekoittavia ja valaisevia. Mitä tulee rajattuun aiheeseen, totta sekin. Mutta yhtä lailla olen toista mieltä. Tiesin oikeastaan jo tuolloin, väittelyn tiimellyksessä, arvokkaassa puolikaarissa istuessani, sinisten liinon päällystämään pöytään nojatessani, että palo, jolla puolustin näkemystäni tarkasta lyriikan kirjoittamisesta, oli vain lopun alkua sille uudelle lauluntekijän matkalle, jolle lähtisin heti kun tilaisuus päättyisi. Sillä sellainenhan taidetta pitää elävänä. Julkaistessani uusinta levyäni maaliskuussa 2024 esittelin samalla itseni laulaja-lauluntekijänä, joka oli juuri levyttänyt lauluja, joiden aiheet olivat pyöreitä mutta joiden sisällä oli muutama kolmion- ja pari neliönmuotoista aihetta luomassa metatasoja ja sipulikerroksia. Ensimmäistä kertaa elämässäni olin kirjoittanut useita lauluja tajunnanvirtatekniikalla, kun samaan aikaan opetin laulunkirjoituksen kurssilaisilleni, että tajunnanvirran käytössä olkaa varovaisia, koska lyriikan lajina se on yksi haastavimmista. Fakta muuttuu, mutta fiktio on muuttumaton. Sen jälkeen tulee uusia ja taas uusia fiktioita, jotka ovat nekin muuttumattomia.

Lektioni lähentyessä loppuaan kysyin kysymyksen, joka esitetään helposti jokaiselle laulaja-lauluntekijälle, joka lauluissaan ottaa kantaa, haastaa tai pyrkiä nostamaan esiin epäkohtia: *Voiko laulu muuttaa maailmaa?*

Vastaisin kysymykseen edelleen samalla tavalla kuin seitsemän vuotta sitten:

Vastaisin, että kaikki muuttaa maailmaa. Katseet, lausahdukset, sisään- ja uloshengityskään muuttavat maailmaa. Miksi sitä eivät muuttaisi laulutkin. Muutoksen suuruus on riippuvainen läsnäolosta ja energiasta, josta käsin laulu on kirjoitettu ja esitetty. Kun laulu tehdään esitettävään muotoon, on taustalla aina ajatus jonkun muuttumisesta tai edes jonkin liikahamisesta johonkin suuntaan. Tuo toive suuntautuu sekä itseän että laulun kuulijaan. Bob Dylan sanoi kirjallisuuden Nobel-palkintoon kuuluvassa luennossaan: ”Jos laulu koskettaa, vain se on tärkeää. Minun ei tarvitse tietää, mitä laulu tarkoittaa” (Dylan 2017).

Laulaja-lauluntekijä pyrkii tekemään maailmasta laulun, lauluja tai laulua. Hän esittää sen jollekulle ja jakaa pienen palan maailmaansa. Tästä on kysymys. Mitä pidemmälle tohtorintutkintoa valmistin, sitä konkreettisemmin tunnistin oman tarpeeni sanoa oikeita asioita. Lauluja kirjoittaessa kysyin itseltäni useita kertoja, mitä oikein halusin sanoa. Tajusin myös, että mitä täsmällisempiä asioita kirjoitin, sitä enemmän tilaa jäi rivien väleihin. Sävellyksellinen osaaminen, joka oli ollut vahvuuksiani, alkoi näyttää pikemminkin jopa rasitteelta. Halusin kirjoittaa lauluja, joiden kautta voisin ottaa omalta osaltani kantaa ajan lannistavaan henkeen ja tarttua maailman epäkohtiin. Samanlaisista lähtökohdista versoi aikoinaan lauluntekijämusiikki, joka folk-liikkeen siivon eriytyi omaksi musiikinlajikseen. Liikkeelle levisi kantaa ottamisen kulttuuri, jossa laulun ja lyriikan keinoin otettiin osaa koko maailmaa ravistaneeseen Vietnamin sotaan, apartheidiin ja kylmään sotaan. Kun Joni Mitchell hieman myöhemmin pani itsensä liikkoon henkilökohtaisilla avuksilla, hän kehitti perinnettä luomalla samalla aivan uudenslaisen laulukirjoituskulttuurin. Viimein tajusin, että ottaakseni osaa lauluntekijämusiikkiin traditioon minun suorastaan täytyi kirjoittaa lauluja ajan rasitteisesta hengestä ja kokemistani yhteiskunnan epäkohdista. Sen sivellä tulin kirjoittaneeni paljon itsestäni.

Mitä oikein siis tapahtui? Ainakin kirjoitin lauluja. Juuri nyt koen uusimpien laulujeni olevan parempia kuin koskaan aiemmin kirjoittamani. Ne ovat kypsempää ja ehjempää. Olen kokeneempi. Näen taiteilijan, joka on jo riittävän vanha uskaltaakseen sanoa näkemyksensä. Näen taiteilijan, joka on riittävän ansioitunut osoittaakseen ymmärtävänsä toimivan laulun alku- ja sidosaimeet. Näen säveltäjän ja sanoittajan, näen laulaja-lauluntekijän. Mutta laittaessani soimaan levyyn, jonka kappaleet kirjoitin ja lauloin kymmenen tai kaksikymmentä vuotta sitten, hämmästyin ja huudahdan: Tämähän on ihana! Teinkö minä tämän?! En kykenisi enää ikinä saavuttamaan senhetkistä tilaa, joka sai minut kirjoittamaan ne laulut. Ne ovat lauluja siitä maailmasta silloin, siellä. Silloin läsnä oli myös läsnäolo.

Tarkastellessani taiteellisia asioita ja niissä syntyneitä teossarjoja minusta tuntuu, että jokainen osio on ollut jonkinlaisen hermoromahduksen hedelmä. Samalla luulen ymmärtäneeni myös sen siunauksellisuuden. Maailma valkenee laulu kerrallaan. Prosessin kannalta on olennaista, että kun on tekemässä laulua, tulee sen olla omasta mielestä likipitään parasta, mitä maailmankaikeus on milloinkaan luonut. Silloin toimii juuri siinä leikissä, jota musiikin tekeminen on ollakseen hedelmällistä ja ravinteikasta. Silloin astuu huomaamattaan läsnäolon taikapiiriin, jossa mikä vain on mahdollista.

Taikapiiriin, jossa mikä vain on mahdollista.

LÄHTEET

- Dylan, Bob 2017. Nobel Lecture 5.6.2017. <http://www.svenskaakademien.se/en/nobel-lecture>
- Nevanlinna, Tuomas 2008. Mitä ”taiteellinen tutkimus” voisi olla? *Mustekala* 5/08 vol. 30.
<https://mustekala.info/teemanumerot/taiteellinen-tutkimus-5-08/mita-taiteellinen-tutkimus-voisi-olla/>
- Sippola, Laura-Liina 2006. Nainen sanojensa takana. Sukupuoli erottuu selkeästi laulaja-lauluntekijäkulttuurissa – ja saakin erottua, sanoo Marja Mattlar. *Sibis* 1/2006, 14–15.